

Aantekeningen over Chrysomelidae in Nederland 4 (Coleoptera)

RON BEENEN & JAAP WINKELMAN

BEENEN, R. & J. K. WINKELMAN, 1997. NOTES ON CHRYSOMELIDAE IN THE NETHERLANDS 4 (COLEOPTERA). – *ENT. BER., AMST.* 57 (10): 154-156.

Abstract: Data on new and rare Dutch leaf beetles are discussed. Two species are recorded from The Netherlands for the first time: *Chaetocnema aerea* from the provinces of Zuid-Holland and Overijssel and *Longitarsus plantagomaritimus* from the provinces of Zuid-Holland and Friesland. The distribution in The Netherlands of the rare leaf beetle *Phratora tibialis* was investigated. A distribution map is presented. Despite some recent records it is concluded that this species has decreased during this century.

R. Beenen, Marsburg 13, 3437 GN Nieuwegein.

J. K. Winkelman, Waverstraat 36-III, 1079 VM Amsterdam.

Mededeling E.I.S. — Nederland Nr. 84

Inleiding

In deze korte publicatie worden waarnemingen van drie bladkeversoorten besproken. Twee soorten worden voor het eerst uit Nederland gemeld. Van een derde soort, *Phratora tibialis* (Suffrian), die lange tijd niet meer in Nederland was waargenomen, worden recente vondsten beschreven en vergeleken met historische vondsten.

Chaetocnema aerea (Letzner)

Op 3 april 1995 verzamelde F. van Nunen in het Zuid-Hollandse Goedereede ("Kwade Hoek") één exemplaar van een *Chaetocnema*-soort die veel overeenkomst vertoonde met de nog niet eerder uit ons land gemelde *C. aerea*. De determinatie werd door M. Döberl bevestigd. Na rondvraag bij enkele keververzamelaars bleek ook J. G. M. Cuppen deze soort te hebben verzameld. Wij zagen één exemplaar uit het Overijsselse Denekamp (Lattrop; Brecklenkampse Veld), verzameld op 23 mei 1992.

Chaetocnema aerea komt in grote delen van Europa voor: van Groot-Brittannië en Frankrijk in het westen, tot in Polen in het oosten, en van Scandinavië in het noorden, tot

Spanje en Centraal-Italië in het zuiden (Doguet, 1994). Het lijkt dus voor de hand te liggen dat *C. aerea* ook in Nederland zou worden aangetroffen. Hoewel *Chaetocnema*-soorten nog wel eens problemen kunnen geven bij de determinatie is het niet erg waarschijnlijk dat het tot nu toe niet bekend zijn van deze soort uit Nederland aan foutieve determinaties te wijten zou zijn. *Chaetocnema aerea* is zelfs eenvoudig op naam te brengen met de tabellen van Mohr (1966) en Doguet (1994).

De biologie van deze aardvlo is nog onvoldoende bekend; de soort leeft waarschijnlijk op Cyperaceae. Koch (1992) vermeldt dat *C. aerea* monofaag op eivormige waterbies (*Eleocharis ovata* (Roth.)) leeft. Doguet (1994) noemt voor Frankrijk met name gewone waterbies (*Eleocharis palustris* (L.)). Cuppen trof de volgende Cyperaceae aan bij de vindplaats van *C. aerea* in Denekamp: twee zegge-soorten (*Carex* cf. *rostrata* Stokes en *Carex nigra* (L.)) en gewone waterbies.

Longitarsus plantagomaritimus Dollman

Eveneens in het Zuid-Hollandse Goedereede ("Kwade Hoek") verzamelde F. van Nunen op 3 april 1995 één exemplaar van de nog niet

eerder uit ons land gemelde *Longitarsus plantagomaritimus*. De determinatie werd door M. Döberl bevestigd. Na rondvraag bij enkele keververzamelaars bleek ook Th. Heijerman exemplaren van deze soort in Nederland verzameld te hebben. Wij zagen dieren van Schiermonnikoog (Friesland) verzameld op 10 en 11 september 1994.

Deze soort werd tot voor kort als een variëteit van *L. melanocephalus* (De Geer) beschouwd. Ook deze variëteit was nog nooit gemeld uit Nederland. Met de recente tabel van Döberl (1994) is *L. plantagomaritimus* goed te onderscheiden. In deze tabel wordt echter nauwelijks ingegaan op de lichte vormen van deze soort die veel lijken op *L. melanocephalus*. De sterke bestippeling van de dekschilden en de niet versmalde dekschildrand zijn echter duidelijke kenmerken (Kevan, 1967). Het verdient aanbeveling om materiaal dat gedetermineerd is als *L. melanocephalus* en afkomstig is van plaatsen langs de kust, te controleren.

Longitarsus plantagomaritimus is bekend van de landen die grenzen aan de Noordzee: Groot-Brittannië, Duitsland en Denemarken (Döberl, 1994). Deze soort schijnt uitsluitend voor te komen op zeeweegbree (*Plantago maritima* L.). Tischler (1985) meldt dat volwassen dieren van *L. plantagomaritimus*, onder dwang, ook wel aan hertshoornweegbree (*Plantago coronopus* L.) vreten maar dat eieren uitsluitend worden afgezet op zeeweegbree (*Plantago maritima*).

Phratora tibialis (Suffrian)

Van deze zeldzame keversoort waren sinds de eerste melding door Everts (1916) slechts enkele vondsten bekend. Na onderzoek van de collecties van het Zoölogisch Museum, Amsterdam, het Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden, de Landbouwuniversiteit, Wageningen en het Museon, Den Haag, en navraag bij enkele actieve keververzamelaars zijn er nu 88 exemplaren bekend (29 vondsten). Naar aanleiding van dit onderzoek is in het veld op veel plaatsen in Nederland specifiek gezocht naar wilgenhaantjes. Een recente vondst van *P. tibialis* betreft één exemplaar

gevonden op zwarte populier (*Populus nigra* L.) in de Millingerwaard door W. J. Swart in 1993. Verdere zoekactie door L. H. Fliervoet en J. Bekhuis in een andere deel van de Gelderse Poort langs de Oude Rijn leverde nog twee exemplaren op. Th. H. de Jong en R. Beenen richtten zich speciaal op bittere wilg (*Salix purpurea* L.) en troffen de soort in 1996 aan te Rijnsweerd (gemeente Utrecht). Na veel zoeken werd deze soort in 1996 ook in het Vechtplassengebied aangetroffen (Kortenhoeve, leg. R. Beenen).

Uit de gedateerde vondsten blijkt dat in de eerste helft van deze eeuw er 11 vondsten waren en in de tweede helft 6, hetgeen op een afname duidt. De soort lijkt te zijn verdwenen uit de duinen, Twente en de Achterhoek (fig. 1). De vondst in Stratum (Eindhoven) langs de rivier de Dommel uit januari 1923, betreft een geïsoleerde vondst van één exemplaar.

Phratora tibialis leeft waarschijnlijk monofaag op bittere wilg (*Salix purpurea* L.) (Weise, 1884). Deze zeldzame wilg groeit van nature als pionierstruweel op zanderige oevers

Fig. 1. De verspreiding van *Phratora tibialis* in Nederland. Kleine stip: uitsluitend bekend van ongedateerde vondsten, of van vondsten voor 1900. Open cirkel: vondsten (ook) in de periode 1900 tot 1950. Gesloten cirkel: vondsten (ook) na 1950.

van rivieren en beken, in broekbos en in de duinen. De bittere wilg wordt ook wel aangeplant. Kenmerkend voor het natuurlijke biotoop is een regelmatige en diepe overspoeling; in de duinen betreft het valleien die 's winters onder water staan (Westhoff & Den Held, 1975). In Nederland wordt *P. tibialis* vrijwel uitsluitend in het fluviatiele plantendistrict aangetroffen, dus slechts in een beperkt deel van het verspreidingsgebied van de voedselplant bittere wilg (Van der Meijden et al., 1989). *Phratora tibialis* heeft een Midden-Europese verspreiding en bereikt in Nederland zijn noordwest-grens (Pater, 1934; Horion, 1951). Deze soort komt vooral voor langs bergbeken en aldaar vaak samen met de uit Nederland verdwenen *Gonioctena linnaeana* (Schrank) (Winkelman, ongepubliceerd onderzoek).

Phratora tibialis lijkt op *P. vulgatissima* (Linnaeus), maar de rib/plooi langs de dekschildrand ontbreekt bij *P. tibialis* en het tweede sprietlid is peervormig (Mohr, 1966; Kippenberg, 1994). In twijfelgevallen is het aan te raden een preparaat te maken van het mannelijk genitaal of de vrouwelijke achterlijfsegmenten en de kaken te vergelijken met de afbeeldingen in de weinig bekende revisie van Dubeshko (1983).

Dankwoord

De auteurs bedanken J. Bekhuis (Kekerdome), J. G. M. Cuppen (Ede), L. H. Fliervoet (Nijmegen) Th. Heijerman (Wageningen), Th. H. de Jong (Culemborg), F. v. Nunen (Vianen), W. J. Swart (Hoofddorp) en W. J. Veldkamp (Eibergen) voor het beschikbaar stellen van materiaal of gegevens. A. L. v. Berge Henegouwen (Museon, Den Haag), B. J. H. Brugge (Zoologisch Museum, Amsterdam), Y. Jongema (Landbouwniversiteit, Wageningen) en J. Krikken (Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden) worden bedankt voor het geven van toestemming voor het bestuderen van het materiaal dat zij beheren. M.

Döberl (Abensberg) was zo vriendelijk de determinaties van enkele aardvlooien te controleren. De Uyttenboogaart-Eliassen Stichting heeft een deel van het onderzoek financieel ondersteund.

Literatuur

- DÖBERL, M., 1994. Unterfamilie Alticinae. In: *Die Käfer Mitteleuropas* (G. A. Lohse & W. Lucht, eds) 14: 92-141. Goecke & Evers, Krefeld.
- DOGUET, S., 1994. Coléoptères Chrysomelidae, Volume 2 Alticinae. – *Faune Fr.* 80: i-ix, 1-694.
- DUBESHKO, L. N., 1983. [A revision of the Palearctic Leaf-beetles of the genus *Phratora*]. – *Ent. Obozr.* 62: 746-762.
- EVERTS, E., 1916. Supplement Coleoptera Neerlandica 5. – *Ent. Ber., Amst.* 4 (90): 288-293.
- HORION, A., 1951. *Verzeichnis der Käfer Mitteleuropas (Deutschland, Österreich, Tschechoslovakei) mit kurzen faunistischen Angaben*: 1-536. Alfred Kern, Stuttgart.
- KEVAN, D. K., 1967. The British species of the genus *Longitarsus* Latreille. – *Entomologist's mon. Mag.* 103: 83-111.
- KIPPENBERG, H., 1994. Chrysomelidae. In: *Die Käfer Mitteleuropas* (G. A. Lohse & W. Lucht, eds) 14: 17-87. Goecke & Evers, Krefeld.
- KOCH, K., 1992. *Die Käfer Mitteleuropas, Ökologie* 3: 1-342. Goecke & Evers, Krefeld.
- MEIJDEN, R. VAN DER, C. L. PLATE & E. J. WEEDA (EDS), 1989. *Atlas van de Nederlandse Flora* 3: 1-264. Rijks-herbarium, Leiden / Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.
- MOHR, K. H., 1966. Familie: Chrysomelidae. In: *Die Käfer Mitteleuropas* (H. Freude, K. W. Harde & G. A. Lohse, eds) 9: 95-299. Goecke & Evers, Krefeld.
- PATER, H., 1934. Essai sur Phyllodecta viennensis Schrank. – *Miscnea ent.* 35: 98-104.
- TISCHLER, T., 1985. Freiland-Experimentelle Untersuchungen zur Ökologie und Biologie phytophager Käfer im Litoral der Nordseeküste. – *Faun.-Ökol. Mitt., Suppl.* 6: 1-180.
- WEISE, J., 1884. Chrysomelidae. In: *Naturgeschichte der Insekten Deutschlands* (W. F. Erichson ed.) 6: 369-567. Stricker, Berlin.
- WESTHOFF, V. & A. J. DEN HELD, 1975. *Plantengemeenschappen in Nederland*: 1-324. Thieme, Zutphen.

Geaccepteerd 18.vi.1997.